

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 4 ▪ VOLUME 4

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2025 ▪ DECEMBER 2025

Ο όρος γβ1 στη συνάφεια του Γένεσις 4,7: Προέλευση, σημασία, χρήση και η σχέση του με τους *rābiṣu* της Μεσοποταμίας

Στέργιος Μητράκης¹¹¹¹

1. Εισαγωγή

Στο πρώτο βιβλίο της Πεντατεύχου, στο βιβλίο της Γενέσεως, και συγκεκριμένα στο τέταρτο κεφάλαιο εμφανίζεται η διήγηση του Κάιν και του Άβελ. Τα δύο αδέρφια, όπως είναι γνωστό, αποτελούν τους πρώτους απογόνους του ανθρωπίνου γένους, καθώς είναι τα τέκνα των πρώτων ανθρώπων, του Αδάμ και της Εύας. Το βιβλικό κείμενο δίνει την πληροφορία ότι ο Άβελ έγινε κτηνοτρόφος και ο Κάιν γεωργός¹¹¹². Στη συνέχεια αναφέρει πως και οι δύο προσέφεραν θυσία στον Κύριο, αλλά μόνο η θυσία του Άβελ έτυχε της αποδοχής Του¹¹¹³. Επειδή ο Θεός δεν ευαρεστήθηκε με τη θυσία του Κάιν, εκείνος εξοργίστηκε¹¹¹⁴. Ο Κύριος τον ρώτησε για την αιτία της οργής του¹¹¹⁵ και του υπέδειξε τρόπους για να βρει το κέφι του. Τον προειδοποίησε για το τι έπεται αν δεν πράξει το σωστό¹¹¹⁶. Ο Θεός λοιπόν προειδοποίησε τον Κάιν πως αν δεν ενεργήσει με το σωστό τρόπο η αμαρτία «παραμονεύει» να τον κυριεύσει. Στη συνέχεια της διήγησης ο Κάιν σκοτώνει τον αδελφό του¹¹¹⁷.

Στην έκδοση του Μασωριτικού του Γεν. 4,7 εμφανίζεται ένα άπαξ λεγόμενο¹¹¹⁸ της εβραϊκής βίβλου¹¹¹⁹, το οποίο χαρακτηρίζεται ως ένα από τα πιο δύσκολα και ασαφή χωρία της βίβλου¹¹²⁰.

¹¹¹¹Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Θεολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

¹¹¹² Γεν. 4,2: «καὶ ἐγένετο Ἄβελ ποιμὴν προβάτων, Κάιν δὲ ἦν ἐργαζόμενος τὴν γῆν».

¹¹¹³ Γεν. 4,4: «καὶ ἐπέιδεν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ».

¹¹¹⁴ Γεν. 4,5: «Ἐπὶ δὲ Κάιν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, οὐ προσέσχε· καὶ ἐλυπήθη Κάιν λίαν, καὶ συνέπεσε τῷ προσώπῳ αὐτοῦ».

¹¹¹⁵ Γεν. 4,6: «Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Κάιν, ἵνα τί περίλυπος ἐγένου, καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου;».

¹¹¹⁶ Γεν. 4,7: «Οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἡμαρτες; ἤσυχασον· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ.».

¹¹¹⁷ Γεν. 4,8: «Καὶ εἶπεν Κάιν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοῦ ἐν τῷ πεδίῳ, ἀνέστη Κάιν ἐπὶ Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν».

¹¹¹⁸ Kitz, A. M., (2016), *Demons in the Hebrew Bible and the Ancient Near East*, *Journal of Biblical Literature*, Τόμος 135(3), The Society of Biblical Literature, σελ. 448. (<https://doi.org/10.15699/jbl.1353.2016.3074>). (Προσπελάστηκε 13/12/2025).

¹¹¹⁹ Το συγκεκριμένο άπαξ λεγόμενο είναι μοναδικό με την έννοια της σημασίας και του πλαισίου του.

¹¹²⁰ Cassuto, U., (1961), *From Adam to Noah: Genesis I-VI 8. A Commentary on the book of Genesis I*, Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, σελ. 208

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί πως η ρίζα του $\gamma\beta\gamma$ είναι η $\nu r b \varsigma$ ¹¹²⁶. Η συγκεκριμένη ρίζα πιθανόν προέρχεται από τα ακκαδικά, τα οποία είναι επίσης σημιτική γλώσσα. Συγκεκριμένα, είναι πολύ πιθανό η ρίζα $\nu r b \varsigma$ να είναι άμεσο δάνειο από τον ακκαδικό όρο *rābiṣu* (ραμπίσου). Πριν γίνει αναφορά στα *rābiṣu* της Μεσοποταμίας είναι σημαντικό να κατανοηθεί πως το εβραϊκό $\gamma\beta\gamma$ (ρόβets), που σημαίνει «παραμονεύω», μεταφέρθηκε με την έννοια της αμαρτίας στους Ο΄ και έτσι η αμαρτία παραμονεύει, όπως διαβάζουμε στην νεοελληνική απόδοση του κειμένου¹¹²⁷. Το ερώτημα που προκύπτει από το παραπάνω χωρίο αναλύοντας το Μασωριτικό κείμενο, τη μετάφραση των Ο΄, αλλά και τη νεοελληνική απόδοση είναι γιατί η αμαρτία «παραμονεύει στην πόρτα»;

Τα παραπάνω ερωτήματα που τέθηκαν μπορούν να απαντηθούν αν μελετηθεί η θρησκεία της αρχαίας Μεσοποταμίας και ιδιαίτερα ο ρόλος των θεών και των δαιμόνων στη Μεσοποταμία. Στο πολύπλοκο θρησκευτικό σύστημα της αρχαίας Μεσοποταμίας υπάρχουν περίπου τρεις χιλιάδες θεότητες που απαρτίζουν το μεσοποταμιακό πάνθεο, όπως επίσης και ένα σαφώς μικρότερο πάνθεο δαιμόνων, σοφών και πνευμάτων¹¹²⁸. Από όλες αυτές τις θεότητες σημαίνοντα και καθοριστικό ρόλο στην εικονογραφία και τη λογοτεχνία παίζει μία ομάδα θεών, αποτελούμενη από είκοσι περίπου θεότητες¹¹²⁹. Μέσα σε αυτό το πάνθεο των θεών, το οποίο έχει συγκεκριμένη ιεραρχία και καθορισμένους ρόλους από την κοσμογονία, υπάρχουν και κατηγορίες πνευμάτων, δαιμόνων, τεράτων και σοφών. Μία από αυτές τις κατηγορίες πνευμάτων είναι και τα λεγόμενα *rābiṣu*. Σύμφωνα με το *CAD*¹¹³⁰, το οποίο αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα και πιο έγκυρα επιστημονικά λεξικά στο χώρο της Ασσυριολογίας, ο όρος «*rābiṣu*» σημαίνει:

α) κάποιος επίσημος εκπρόσωπος εξουσιοδοτημένος από ανώτερη αρχή,

Hendel, R. S., (1998), *The Text of Genesis 1-11: Textual Studies and Critical Edition*, Oxford, Oxford University Press, σελ. 45-46,

Westermann, C., (1984), *Genesis 1-11: A Commentary*, (μτφτ. Scullion J. J.), Mineapolis, Ausburg Publishing House, σελ. 298-301.

¹¹²⁶ Kitz, A. M., (2016), *στο ίδιο*, 450-452.

¹¹²⁷ Γεν. 4,7: «...η **αμαρτία** δεν παύει να **παραμονεύει** σαν θηρίο στην πόρτα», TGV Version.

¹¹²⁸ Wiggermann, F. A. M., (2011), *The Mesopotamian Pandemonium. A Provisional Sensus*, Στο Verderame, L., & Capomacchia, A. M. G. (εκδ.), *Demoni Mesopotamici/Mesopotamian Demons, Studi e Materiali di Storia delle Religioni (SMSR)*, Τόμος 77, Τεύχος 2, Rome, Morcelliana, σελ. 298-322.

¹¹²⁹ Wiggermann, F. A. M., (2011), *στο ίδιο*, σελ. 299.

¹¹³⁰ *Chicago Assyrian Dictionary*.

β) δαίμονας και προστάτης¹¹³¹.

Σύμφωνα με τον κορυφαίο Ασσυριολόγο A. L. Oppenheim οι δύο σημασίες του όρου *rābiṣu* είναι άμεσα συνδεδεμένες. Οι *rābiṣu* ήταν υπάλληλοι της άρχουσας τάξης και η δουλειά τους ήταν να εκπροσωπούν τον βασιλιά. Οι δραστηριότητές τους ήταν ενοχλητικές, σε σημείο που μισούνταν από τον λαό. Οι εκπρόσωποι αυτοί ονομάζονταν «μάτια» και «αυτιά» του βασιλιά. Με την πάροδο των αιώνων οι υπάλληλοι αυτοί δαιμονοποιήθηκαν λόγω των δραστηριοτήτων τους και πλέον η σημασία του όρου απέκτησε δαιμονική φύση. Επίσης, η θεώρηση για τα «μάτια» και τα «αυτιά» του βασιλιά έχει επηρεάσει και την Παλαιά Διαθήκη και ιδιαίτερα το βιβλίο του προφήτη Ζαχαρία, όπως επισημαίνει ο A. L. Oppenheim¹¹³².

Πριν γίνει η ανάλυση της σημασίας του όρου *rābiṣu* θα πρέπει να επισημανθεί πως οι δαίμονες στην αρχαία Μεσοποταμία είχαν περίπλοκη και διττή φύση χωρίς να αποτελούν εγγενώς «καλά» ή «κακά» όντα. Τα όντα και οι διάφορες δυνάμεις στην αρχαία Μεσοποταμία ειδικότερα και στην αρχαία Εγγύς Ανατολή γενικότερα κρίνονταν βάσει των ιδιοτήτων και των πράξεών τους. Είναι σημαντικό να καταδειχθεί πως οι δαίμονες και οι διάφορες θεϊκές οντότητες στην αρχαία Μεσοποταμία είναι πολύ πιο κοντά στη σημασία του αρχαιοελληνικού όρου¹¹³³ «δαίμων», παρά στη σύγχρονη σημασία του όρου¹¹³⁴.

2. Ο ρόλος των *rābiṣu* στην αρχαία Μεσοποταμία

Κατά το *CAD*, οι *rābiṣu* αποτελούσαν κάποιον εξουσιοδοτημένο εκπρόσωπο από ανώτερη αρχή και δαίμονα-προστάτη. Όπως και οι δαίμονες, έτσι και οι *rābiṣu* κρίνονται ως «καλοί» ή «κακοί»

¹¹³¹ Rābiṣu, (1999), Στο Biggs, R. D., κ.α. (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 14, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 20-23.

¹¹³² Oppenheim, A. L., (1968), The eyes of the lord, *Journal of the American Oriental Society*, Τόμος 88(1), American Oriental Society, σελ. 173-180. (<https://www.jstor.org/stable/597911>). (Προσπελάστηκε 10/1/2026).

¹¹³³ Για την αρχαιοελληνική σημασία του όρου «δαίμων» βλ.: Δαίμων, (2002), Στο Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας: Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, (2η εκδ.), Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας.

¹¹³⁴ Για περαιτέρω ανάλυση της σημασίας και της φύσης των δαιμόνων στην αρχαία Μεσοποταμία βλ. ενδ.: Konstantopoulos, G., (2020), Demons and exorcism in ancient Mesopotamia, *Religion Compass*, Τόμος 14, Wiley, σελ. 2 (<https://doi.org/10.1111/rec3.12370>) (Προσπελάστηκε 15/12/2025),

Μητράκης, Σ., (2025), *Η Ασσυριακή Πλάκα της Λαμάστου και ο ρόλος των Δαιμόνων στη Θρησκεία της Αρχαίας Μεσοποταμίας*, (Μεταπτ. Διατρ.), Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Θεολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σελ. 31-32, (DOI: 10.26262/heal.auth.ir.367782).

ανάλογα με τη λειτουργία τους. Επίσης, όπως διατυπώνουν οι Jeremy Black και Anthony Green¹¹³⁵, οι «*rābiṣu*» μπορούν να αποτελέσουν «καλούς δαίμονες» και «κακούς δαίμονες»¹¹³⁶. Για να κατανοηθεί η φύση τους είναι απαραίτητο να παρατεθούν κείμενα από την αρχαία Μεσοποταμία που δείχνουν τη λειτουργία τους, η οποία κρίνεται ανάλογα με την περίσταση. Σε αυτά τα κείμενα οι *rābiṣu* εμφανίζονται σαν πνεύματα που λειτουργούν ως άνεμοι που προέρχονται και εκπορεύονται από μεγάλες θεότητες της αρχαίας Μεσοποταμίας. Μία εκ των εν λόγω θεοτήτων είναι και ο Ενλίλ, ο οποίος δεν στέλνει τυχαία τα πνεύματα *rābiṣu*, αλλά διενεργεί κατ' αυτόν τον τρόπο διότι αυτός είναι ο άρχοντας των ανέμων και ένας από τους σημαντικότερους θεούς του πανθέου¹¹³⁷.

Η πινακίδα K 5418,a¹¹³⁸, η οποία χρονολογείται στη Νέο-Ασσυριακή Περίοδο (10^{ος}-7^{ος} αιω. π.Χ.), αναφέρει:

Ακκαδική Μορφή	Μετάφραση στα ελληνικά ¹¹³⁹
«67 ^b . še-e-du nam-tar 68. [u ₂ -tuk-]ku ra-bi-su lem-nu-te ši-pir ¹¹⁴⁰ d'en-lil ₂ šu-nu»	«67 ^b . Τα κακά <i>šēdu, namtaru</i> ,

¹¹³⁵ Black, J. & Green, A., (1992), *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, an illustrated dictionary*, London, The British Museum Press.

¹¹³⁶ Black, J. & Green, A., (1992), *στο ίδιο*, σελ. 63.

¹¹³⁷ Black, J. & Green, A., (1992), *στο ίδιο*, σελ. 76-77.

¹¹³⁸ Η συγκεκριμένη πινακίδα βρέθηκε στη Νινευή (Κουγυνηjik) και ανήκει στη συλλογή των κειμένων της βιβλιοθήκης του Ασσυρμπανιπάλ. Ανεσκάφη από τον Sir Austen Henry Layard, μάλλον κατά το 1851, περίοδο ανακάλυψης της βιβλιοθήκης του Ασσυρμπανιπάλ. Η επίσημη ιστοσελίδα του Βρετανικού Μουσείου δεν αναφέρει την ακριβή ημερομηνία ανασκαφής. Το περιεχόμενο της πινακίδας αναφέρεται σε θρύλους για τους αρχαίους βασιλιάδες της Ακκαδικής Αυτοκρατορίας. Σήμερα φυλάσσεται στο Βρετανικό Μουσείο. (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_K-5418-a). (Προσπελάστηκε 13/1/2026). Για προβολή της πινακίδας βλ.: King, L. W., (1901), *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets, &c. in the British Museum, Part XIII*, London, Oxford University Press, plate 39. Για την ανάλυση του κειμένου της πινακίδας βλ.: Gurney, O. R., (1955), *The Sultantepe Tablets (Continued) IV, The Cuthaeen Legend of Naram-Sin, Anatolian Studies, Τόμος 5*, σελ. 93-113. (<https://www.jstor.org/stable/3642325>). (Προσπελάστηκε 13/1/2026). Για αναλυτική περιγραφή των ανασκαφών του Sir Austen Henry Layard στη Νινευή βλ. ενδ.: Layard, A. H., (1849), *Nineveh and its remains*, Τόμος 2, London, John Murray, Waterfield, G., (1963), *Layard of Nineveh*, London, John Murray.

¹¹³⁹ Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από τον συγγραφέα του παρόντος άρθρου.

¹¹⁴⁰ Πιθανή προέλευση από το *šiprum* που έχει τις σημασίες: μήνυμα, εντολή, αγγελιοφόρος. Στην προκειμένη περίπτωση το *ši-pir* χρησιμοποιείται για να αποδώσει τον αγγελιοφόρο. Βλ.: Gelb, J. I., (1957), *Glossary of Old Akkadian, Materials for the Assyrian Dictionary, No. 3*, Chicago, University of Chicago Press, σελ. 281.

	68. <i>utukku</i> , και <i>rābisu</i> (όντα), είναι γεννήματα του Ενλίλ.» ¹¹⁴¹

Όπως αναφέρει και το παραπάνω κείμενο οι *rābisu*, όπως και οι άλλες κατηγορίες δαιμόνων και πνευμάτων, *šēdu*¹¹⁴² [Σείντου], *namtaru*¹¹⁴³ και *utukku*¹¹⁴⁴ αποτελούν «γεννήματα του Ενλίλ». Για να κατανοηθεί η φύση των *rābisu* είναι ιδιαίτερα σημαντική η αναφορά σε αγαλματίδια της Νέο-Ασσυριακής Περιόδου που είχαν αποτροπαϊκό χαρακτήρα. Αυτά τα αγαλματίδια απεικονίζουν μορφές ανθρώπων με μακριά μαλλιά και πλούσια γενειάδα και ονομάζονται *lahmu* [λάχμου]. Η σημασία του όρου *lahmu*, είναι τριχωτός/μαλλιαρός¹¹⁴⁵. Κύριο χαρακτηριστικό των *lahmu* είναι η κώμη της κεφαλής τους, η οποία αποτυπώνει τέσσερις ή έξι μεγάλες μπούκλες. Τα *lahmu* χρησιμοποιούνταν αποτροπαϊκά απέναντι σε δαίμονες, αλλά και διάφορες ασθένειες¹¹⁴⁶. Αξιοσημείωτο είναι πως τα *lahmu* τοποθετούνταν συνήθως στα θεμέλια ή σε γωνίες και παραστάδες πορτών στα πιο σημαντικά κτήρια των πόλεων της Μεσοποταμίας κατά την Ύστερη Νέο-Ασσυριακή Περίοδο¹¹⁴⁷. Η τοποθέτηση αντικειμένων με αποτροπαϊκό χαρακτήρα σε πόρτες, γωνίες και γενικά σε οριακά σημεία ενός χώρου αποτελούσε μία συνηθισμένη πρακτική στην αρχαία

¹¹⁴¹ Το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και η αγγλική του μετάφραση παρατίθενται αυτούσια από το: Kitz, A. M., (2016), στο ίδιο, σελ. 455. Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από την αγγλική μετάφραση του κειμένου.

¹¹⁴² Τα *šēdu* αναφέρονται ως πνεύματα ή δαίμονες που αναπαριστούν την ζωτική δύναμη του κάθε ανθρώπου. Βλ.: *šēdu*, (1992), Στο Brinkman, J. A., κ.α (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 17(2), Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 256-259. Ο όρος *šēdu* αποτυπώνει τον σουμεριακό *udug*. Ο *šēdu* είναι η αρσενική εκδοχή αυτού του τύπου δαίμονα. Η θηλυκή εκδοχή ονομάζεται *lamassu*. Αυτές οι μορφές έχουν προστατευτική ιδιότητα και προστατεύουν ανθρώπους, σπίτια, ναούς, παλάτια, ακόμα και πόλεις (βλ.: Wiggermann, F. A. M., (2011), στο ίδιο, σελ. 310). Για *lama* (*lamassu*) βλ. επίσης: Black, J. & Green, A., (1992), στο ίδιο, σελ. 115,

Lamassu, (1973), Στο Oppenheim, A. L., κ.α. (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 9, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 60-66.

¹¹⁴³ *Namtar* ή *Namtaru* ονομαζόταν ένας δαίμονας του Κάτω Κόσμου, ο οποίος ήταν προάγγελος του θανάτου. Το Σουμεριακό *namtar* σήμαινε «πεπρωμένο» ή «μοίρα». Με το ίδιο όνομα υπάρχει επίσης και ένας θεός μικρότερης σημασίας στο μεσοποταμιακό πάνθεο. Ο *Namtar* λειτουργούσε ως υπηρέτης της *Ereškigal*, η οποία ήταν η βασίλισσα του Κάτω Κόσμου στην αρχαία Μεσοποταμία. (Black, J. & Green, A., (1992), στο ίδιο, σελ. 134). Βλ. επίσης: *Namtaru*, (1980), Στο Reiner, E., κ.α. (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 11(1), Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 247-249.

¹¹⁴⁴ Οι *Utukku* ή αλλιώς *Uttuku* αποτελούν δαίμονες και φαντάσματα. Βλ.: *Utukku*, (2010), Στο Roth, M. T., κ.α. (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 20, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 339-342.

¹¹⁴⁵ Black, J. & Green, A., (1992), στο ίδιο, σελ. 115.

¹¹⁴⁶ Black, J. & Green, A., (1992), στο ίδιο, σελ. 115.

¹¹⁴⁷ Oates, D., (1959), *Fort Shalmaneser: An Interim Report, Iraq, Τόμος 21(2)*, σελ. 112. (<https://doi.org/10.2307/4199655>). (Προσπελάστηκε 8/1/2026).

Μεσοποταμία από τα μέσα της πρώτης χιλιετίας π.Χ. και εξής. Αυτό γινόταν διότι οι άνθρωποι στη Μεσοποταμία πίστευαν ότι οι δαίμονες, ιδιαιτέρως αυτοί που έφερναν ασθένειες, εισέρχονταν στα σπίτια των ανθρώπων από οριακά σημεία, όπως από τις παραστάδες των πορτών και από γωνίες. Έτσι, τοποθετώντας αποτροπαϊκά αντικείμενα σε αυτά τα σημεία εμπόδιζαν την είσοδο των δαιμόνων στα σπίτια τους με αποτέλεσμα να μην εισέρχεται η ασθένεια στο χώρο τους¹¹⁴⁸. Ένα *lahmu*¹¹⁴⁹ που βρέθηκε στη νοτιοδυτική αυλή του φρουρίου του Σαλμανάσαρ Γ'¹¹⁵⁰ φέρει επιγραφή η οποία αναφέρει τα εξής:

Σουμερο-Ακκαδική μορφή:	Μετάφραση στα ελληνικά ¹¹⁵¹ :
[er]-ba [?] MAŠKIM ¹¹⁵² S[IG ₅ [?]]/ši-i MAŠKIM HUL-ti	Έλα, MAŠKIM (<i>rābisu</i>) του καλού, φύγε MAŠKIM (<i>rābisu</i>) του κακού. ¹¹⁵³

Από την παραπάνω επιγραφή γίνεται σαφές στον αναγνώστη πως η φύση των *rābisu* δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρη και ότι αυτά κρίνονται ανάλογα, είτε ως «καλά» είτε ως «κακά», σύμφωνα με την λειτουργία τους. Τα *rābisu* όμως είναι πνεύματα τα οποία δεν είναι εξαρχής καλά ή κακά. Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως τα *rābisu* δεν είναι αυτόνομα όντα και αποτελούν

¹¹⁴⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα αποτροπαϊκά αντικείμενα και τη χρήση τους βλ.: Μητράκης, Σ., (2025), στο *ίδιο*.

¹¹⁴⁹ Για φωτογραφία του συγκεκριμένου αγαλματιδίου καθώς και αναλυτική περιγραφή του βλ.: Green, A., (1983), *Neo-Assyrian Apotropaic Figures: Figurines, Rituals and Monumental Art, with Special Reference to the Figurines from the Excavations of the British School of Archaeology in Iraq at Nimrud, Iraq, Τόμος 45(1)*, σελ. 96, Plate XIIIa., ND 7847 (ROM 959.91.40). Το συγκεκριμένο αγαλματίδιο φυλάσσεται στο Βασιλικό Μουσείο του Οντάριο, Τορόντο, Καναδάς. (Royal Ontario Museum). (<https://doi.org/10.2307/4200182>). (Προσπελάστηκε 8/1/2026).

¹¹⁵⁰ Ο Σαλμανάσαρ Γ' (Shalmaneser III) ή αλλιώς Σουλμάν- Ασσαρίδ Γ' (Shulmanu Asharidu III) υπήρξε βασιλιάς των Ασσυρίων κατά τον 9ο αιώνα π.Χ. (859-824 π.Χ.). Ήταν γιος και διάδοχος του Ασσουρνασιρπάλ Β' (884-859 π.Χ.). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον Σαλμανάσαρ Γ' και το φρούριό του βλ.: Μητράκης, Σ., (2025), στο *ίδιο*, σελ. 97.

¹¹⁵¹ Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από τον συγγραφέα του παρόντος άρθρου.

¹¹⁵² Ο σουμεριακός όρος MAŠKIM είναι ο όρος που αποτυπώνει στα σουμεριακά τον ακκαδικό όρο *rābisu*. (Rābišu, (1999), Στο Biggs, R. D., κ.α. (εκδ.), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 14, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago, σελ. 20).

¹¹⁵³ Το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και η αγγλική του μετάφραση παρατίθενται αυτούσια από το: Kitz, A. M., (2016), στο *ίδιο*, σελ. 455. Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από την αγγλική μετάφραση του κειμένου.

αγγελιοφόρους των μεγάλων θεών του μεσοποταμιακού πανθέου. Αυτό αποδεικνύεται από κείμενα όπως αυτό της πινακίδας K 5418,a που παρατέθηκε παραπάνω. Βάσει των παρατιθέμενων κειμένων μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως ο χαρακτηρισμός «καλός» ή «κακός» *rābisu* δεν υποδεικνύει σε καμία περίπτωση την ηθική διάθεση αυτών των όντων. Εάν ένα *MAŠKIM/rābisu* έχει καλές ή κακές προθέσεις, δεν τις δημιουργεί το ίδιο. Αντίθετα, οι θετικές ή αρνητικές του πτυχές καθορίζονται από τη φύση της αποστολής που του ανατίθεται από τη θεότητα που το αποστέλλει¹¹⁵⁴. Δηλαδή, αν ένας μεγάλος θεός, όπως για παράδειγμα ο Ενλίλ, στείλει ένα *MAŠKIM/rābisu* με σκοπό να προκαλέσει κακό, αυτό το *MAŠKIM/rābisu* θα αναφερθεί στα κείμενα ως «κακό *MAŠKIM/rābisu*». Αντίθετα, αν ένας μεγάλος θεός στείλει ένα *MAŠKIM/rābisu* με καλό σκοπό, τότε αυτό το *MAŠKIM/rābisu* θα αναφέρεται ως «καλό *MAŠKIM/rābisu*» στα κείμενα.

Ένα κείμενο που αναφέρεται στις συνήθειες των κακών πνευμάτων συνολικά (*utukku, rābisu*, κ.α.) προέρχεται από τη γνωστή συλλογή ξορκίων εξορκισμού «Κακοί Δαίμονες» («Udug Hul», στα σουμεριακά και «Utukku Lemnutu», στα ακκαδικά). Η πιο πλήρης και λεπτομερής έκδοση της σειράς αυτής περιέχει 16 πινακίδες, οι περισσότερες εκ των οποίων είναι σε δίγλωσση σουμερο-ακκαδική μορφή¹¹⁵⁵. Συνήθειες των κακών πνευμάτων ήταν να παραμονεύουν στις γωνίες των σπιτιών. Το κείμενο της πινακίδας A¹¹⁵⁶, Tablet “A”-No. 55.473, η οποία χρονολογείται στη Νέο-Βαβυλωνιακή Περίοδο (7^{ος} αιω π.Χ.- 1^{ος} αιω. μ.Χ.), αναφέρει χαρακτηριστικά:

Σουμερο-Ακκαδική μορφή:	Μετάφραση στα ελληνικά ¹¹⁵⁷ :

¹¹⁵⁴ Kitz, A. M., (2016), στο *ίδιο*, σελ. 455.

¹¹⁵⁵ Geller, M. J., (1985), *Forerunners to Udug-hul: Sumerian Exorcistic Incantations*, Freiburger Altorientalische Studien, Τόμος 12, Stuttgart, Germany, Franz Steiner Verlag.

¹¹⁵⁶ Η συγκεκριμένη πινακίδα βρέθηκε στη Νινευή (Κουγιουτζικ) και ανήκει στη συλλογή των κειμένων της βιβλιοθήκης του Ασσουρμπασιπάλ. Δεν αναφέρεται συγκεκριμένη ημερομηνία ανασκαφής από το ίδιο το Βρετανικό Μουσείο. (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1882-0704-46). (Προσπελάστηκε 13/1/2026). Είναι πολύ πιθανό η πινακίδα να ανεσκάφη κατά την πρώτη περίοδο ανασκαφών στη Νινευή, (1852-1854), υπό τον Hormuzd Rassam και όχι κατά την δεύτερη, (1877-1872), η οποία είναι πολύ πιο κοντά στην ημερομηνία αγοράς των πινακίδων από το Βρετανικό Μουσείο. (Leichty, E., (1986), *Catalogue of the Babylonian tablets in the British Museum*, Τόμος VI: Tablets from Sippar 1, London, British Museum Publications, σελ. xv). Αγοράστηκε από το Βρετανικό Μουσείο από την εταιρεία Spartali & Co. Συγκεκριμένα, η πινακίδα ανήκε στην τρίτη παρτίδα αγορών από τη συγκεκριμένη εταιρεία και αγοράστηκε στις 13 Μαΐου 1882. (Leichty, E., (1986), στο *ίδιο*, σελ. xv). Η πινακίδα παρατίθεται στο: Thompson, R. C., (1903), *The Devils and Evil Spirits of Babylonia, transliterated and translated, with Introduction*, Τόμος 1, London, Luzac and Co., σελ. 125. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις ανασκαφές του Hormuzd Rassam βλ. ενδ. το έργο του ίδιου για τα ταξίδια του: Rassam, H., (1897), *Asshur and the land of Nimrod*, Cincinnati/New York, Curts & Jennings/ Eaton & Mains. Για τα στοιχεία της πινακίδας βλ.: Leichty, E., (1986), στο *ίδιο*, σελ. 176.

¹¹⁵⁷ Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από τον συγγραφέα του παρόντος άρθρου.

24. Aš(ina) tub-qa-a-ti la ta-at-ta-nam-za-zu 26. Aš(ina) ša₂-ha-a-ti la ta-at-ta-aš₂-ša₂-ab-šu₂ 28. Aš(ina) l[i]b₃-[bi] ʾURUʾ [la tal]-ta-nam-meš 30. Aš(ina) a-ha-a-tu₂ la ta-sa-na-hur-šu₂ 32. [DIŠ(ana) du-ru]-uš KI-ti₃ DIŠ(ana) ek-le-ti-ka at-lak.	24. Δεν θα μείνεις επανειλημμένα γύρω (από το άτομο) σε εξωτερικές γωνίες! 26. Δεν θα κάθεται επανειλημμένα (δίπλα) του σε εσωτερικές γωνίες! 28. Δεν θα στροβιλίζεις ασταμάτητα γύρω του στην πόλη! 30. Δεν θα κυκλοφορείς επανειλημμένα κατά μήκος της όχθης! 32. Πήγαινε στον πάτο του Κάτω Κόσμου, στο σκοτάδι σου.¹¹⁵⁸

Το κείμενο που προηγείται συνιστά έναν εξορκισμό της σειράς ξορκιών «Udug Hul»¹¹⁵⁹, τα κείμενα της οποίας χρονολογούνται από την τρίτη χιλιετία π.Χ. έως και την περίοδο της δυναστείας των Σελευκιδών. Οι εξορκισμοί της συλλογής χρησιμοποιούνταν ενάντια στα κακά πνεύματα. Όπως γίνεται ξεκάθαρο, τα πνεύματα, ανάμεσά τους και τα *rābisu*, παραμονεύουν σε γωνίες και έρχονται σε επαφή με τους ανθρώπους και λειτουργούν ανάλογα με την ιδιότητα που τους δίνουν οι μεγάλοι θεοί.

¹¹⁵⁸ Το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και η αγγλική του μετάφραση παρατίθενται αυτούσια από το: Kitz, A. M., (2016), στο *ίδιο*, σελ. 457. Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από την αγγλική μετάφραση του κειμένου. Για προβολή του πρωτότυπου κειμένου και μετάφραση στην πρώτη έκδοση βλ.: Thompson, R. C., (1903), *The Devils and Evil Spirits of Babylonia, transliterated and translated, with Introduction*, Τόμος 1, London, Luzac and Co., σελ. 125.

¹¹⁵⁹ Η σειρά ξορκιών *Udug Hul*, που σημαίνει «Κακοί Δαίμονες» στα σουμεριακά, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες συλλογές κειμένων που διασώζουν εξορκισμούς εναντίον δαιμόνων της Μεσοποταμίας. Τα κείμενα χρονολογούνται από τα τέλη της τρίτης χιλιετίας π.Χ., τα οποία διασώζουν σουμεριακά ξόρκια και αποτελούν τον πρόγονο των μεταγενέστερων δίγλωσσων σουμερο-ακκαδικών σειρών (Παλαιά Βαβυλωνιακή Περίοδος, [Old Babylonian Period], αρχές δεύτερης χιλιετίας π.Χ.). Η συλλογή διαθέτει και κείμενα που εκτείνονται μέχρι και την περίοδο της δυναστείας των Σελευκιδών (4^{ος} αιω. π.Χ-1^{ος} αιω. μ.Χ.). Για τη σειρά ξορκιών *Udug-hul* βλ.: Geller, M. J., (1985), στο *ίδιο*.

3. Το πνεύμα του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη

Εκτός όμως από την προέλευση του εβραϊκού $\gamma\beta$ [rōbēs] και της σχέσης του με τα πνεύματα *rābisu* της Μεσοποταμίας, υπάρχει και ένα ακόμα ζήτημα που διακρίνεται στην Παλαιά Διαθήκη και υποδηλώνει μία προγενέστερη προέλευση του όρου εκτός της Βίβλου, επίσης από τον χώρο της αρχαίας Μεσοποταμίας. Στο κείμενο της πινακίδας K 5418,a, που παρατέθηκε παραπάνω στο παρόν κείμενο, ο θεός Ενλίλ εμφανίζεται ως γεννήτωρ των κακών πνευμάτων *rābisu*. Στο κείμενο της πινακίδας¹¹⁶⁰ BM 130660, η οποία χρονολογείται στη Μέση Ασσυριακή Περίοδο, περίπου 1350 π.Χ.-1050 π.Χ, τα *rābisu* εμφανίζονται ως καλά πνεύματα. Το κείμενο της πινακίδας είναι το εξής:

Σουμερο-Ακκαδική μορφή:	Μετάφραση στα ελληνικά ¹¹⁶¹ :
«19. lu ₂ -ux-lu rap hal-la: ša ₂ LU ₂ mut tal ₂ -li-ki 20. maškim sa ₆ -ga ni : ra-bi-is dum-qi šu ₂ ^d BIL.GI 21. ^d gil-gi-a hu- mu-un da-ab-ĝen: i-da-a šu lil-lik»	«20. Είθε ο Girru, ο καλός του rābišu 21. να σταθεί στο πλευρό 19. του αγχωμένου ανθρώπου.» ¹¹⁶²

Το παραπάνω κείμενο, δείχνει ξεκάθαρα πως τα πνεύματα *rābisu* μπορούν να χαρακτηριστούν και καλά, εκτός από κακά. Το φαινόμενο των καλών/κακών πνευμάτων της Μεσοποταμίας, τα οποία στέλνονται με κάποια συγκεκριμένη λειτουργία από τους μεγάλους θεούς του μεσοποταμιακού πανθέου παραπέμπει σε αντίστοιχο φαινόμενο της Παλαιάς Διαθήκης. Στην Παλαιά Διαθήκη ο Γιαχβέ στέλνει το πνεύμα Του, το λεγόμενο «πνεύμα του Γιαχβέ» (יהוה' נוח) [Ρούα(χ)

¹¹⁶⁰ Η πινακίδα BM 130660 ανασκάφη στην Ασσούρ (Ashur), χωρίς να διασώζονται πληροφορίες για την ακριβή ημερομηνία ανασκαφής. Σήμερα φυλάσσεται στο Βρετανικό Μουσείο. Ανήκει στη σειρά ξορκιών *Udug Hul*. Συγκεκριμένα, προσθέτει υλικό στην πινακίδα 12 της σειράς. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την πινακίδα, παράθεση πρωτότυπου σουμερο-ακκαδικού κειμένου και μετάφραση βλ.: Geller, M. J., (1980), *A Middle Assyrian Tablet of Utukkū Lemnūtu*, Tablet 12, *Iraq*, Τόμος 42(1), σελ. 23-51. (<https://doi.org/10.2307/4200114>). (Προσπελάστηκε 13/1/2026). Για προβολή της πινακίδας βλ.: (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1948-1113-1). (Προσπελάστηκε 13/1/2026).

¹¹⁶¹ Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από τον συγγραφέα του παρόντος άρθρου.

¹¹⁶² Το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και η αγγλική του μετάφραση παρατίθενται αυτούσια από το: Kitz, A. M., (2016), στο *ίδιο*, σελ. 454. Η μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από την αγγλική μετάφραση του κειμένου.

Γιαχβέ] ή «πνεύμα του Θεού» (ם'יהוה רוח) [Ρούα(χ) Ελο(χ)ίμ]. Αυτό το πνεύμα σε διάφορες περιπτώσεις είναι «καλό» και σε άλλες είναι «κακό». Το «κακό» πνεύμα του Γιαχβέ εμφανίζεται στο εβραϊκό κείμενο ως: רע רוח [Ρούα(χ) Ρα'ά]. Το רע רוח, το «κακό» πνεύμα του Γιαχβέ εμφανίζεται στο βιβλίο των Κριτών. Συγκεκριμένα, εμφανίζεται στο Κριτ. 9,23:

Κριταί 9,23	
Μασωριτικό (M)	Ο'
וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָע בֵּין אַבִּימֶלֶךְ וּבֵין בְּעָלֵי שָׂרָם וַיִּבְגּוּ בְּעָלֵי שָׂרָם בְּאַבִּימֶלֶךְ¹¹⁶³	Καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς πνεῦμα πονηρὸν ἀναμέσον Ἀβι- μέλεχ καὶ ἀναμέσον τῶν ἀνδρῶν Σικίμων· καὶ ἠθέτισαν ἄνδρες Σικί- μων ἐν τῷ οἴκῳ Ἀβιμέλεχ

Στην παραπάνω διήγηση ο Θεός στέλνει «πνεύμα πονηρόν» και πυροδοτεί τη διχόνοια ανάμεσα στον Αβιμέλεχ και στους κατοίκους της Συχέμ. Το ίδιο «πονηρό» πνεύμα εμφανίζεται και σε άλλα χωρία της Βίβλου ως «πνεῦμα ψευδές»¹¹⁶⁴ στο Β' Παρ. 18,22 και ως «πνεῦμα πλανήσεως»¹¹⁶⁵ στο Ησ. 19,14. Ακόμη το «πονηρόν πνεύμα» εμφανίζεται στο Α' Βασ. 18,8:

Α' Βασιλειών 18,8/ Α' Σαμουήλ 18,10	
Μασωριτικό (M)	Ο'

¹¹⁶³ Η παράθεση του εβραϊκού κειμένου προέρχεται από την ψηφιακή έκδοση της Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS): <https://www.die-bibel.de/en>. (Προσπελάστηκε 9/1/2026).

¹¹⁶⁴ Β' Παρ.18,22: «Καὶ νῦν ἰδοὺ ἔδωκε Κύριος πνεῦμα ψευδές ἐν στόματι τῶν προφητῶν σου τούτων, καὶ Κύριος ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά».

¹¹⁶⁵ Ησ. 19,14: «Κύριος γὰρ ἐκέρασεν αὐτοῖς πνεῦμα πλανήσεως, καὶ ἐπλάνησαν Αἴγυπτον ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων, καὶ ὁ ἐμῶν ἅμα».

וַיִּהְיֶה רָחֵל הַחַיִּל וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה ¹¹⁶⁶וְהַחֲזָקָה	Καὶ πονηρὸν ἐφάνη τὸ ῥῆμα ἐν ὀφθαλμοῖς Σαούλ περὶ τοῦ λό- γου τούτου, καὶ εἶπε, τῷ Δαυὶδ ἔδωκαν τὰς μυριάδας, καὶ ἐμοὶ ἔδωκαν τὰς χιλιάδας».

Στην ανωτέρω διήγηση, το «κακό» πνεύμα του Γιαχβέ (דִּיהֶלֶק הַיָּהוָה) ἦρθε ἀπὸ το Θεό στον Σαούλ, ο οποίος ζήλευε τον Δαβίδ. Ο Σαούλ υπέστη κρίση και ἐπιχείρησε δύο φορές να σκοτώσει τον Δαβίδ ρίχνοντας το ἀκόντιο, χωρίς ωστόσο να τα καταφέρει. Η ζήλεια του για τον Δαβίδ τον τρέλανε και τον κατέλαβε το «κακό» πνεύμα. Ὅμως, ο Γιαχβέ ἦταν με το μέρος του Δαβίδ και ἐτσι ἐκεῖνος κατάφερε να ἀποφύγει το ἀκόντιο του βασιλιά¹¹⁶⁷. Στην ἀρχαία παράδοση ἀν ἕνας ἀν-
θρωπος κυριευόταν ἀπὸ θεϊκό πνεύμα δεν μπορούσε ποτέ ξανά να εἶναι ἐλεύθερος. Ὄταν ο Σαούλ ἔχασε την βασιλεία ἀπὸ τον Δαβίδ και το πνεύμα του Θεοῦ ἦταν πλέον με τον Δαβίδ, κυριευμένος ἀπὸ τη ζήλεια ὑποτάχθηκε ἀπὸ το «κακό» πνεύμα. Το πνεύμα αὐτό δεν μπορεί να εἶναι ποτέ οὐδέτερο. Δύναται να χορηγεί διάφορες δυνάμεις, για παράδειγμα βοήθησε τον Δαβίδ να ἀπο-
φύγει το ἀκόντιο, ἐνῶ ταυτόχρονα μπορεί να γεννᾶ δυστυχία. Το «κακό» πνεύμα προέρχεται ἀπὸ τον Γιαχβέ, ὅπως ξεκάθαρα ἀναφέρει το κείμενο¹¹⁶⁸, και παίζει ρόλο στο σχέδιο του Θεοῦ¹¹⁶⁹. Ὅλα αὐτὰ τα χωρία δείχνουν πως το ἐκάστοτε «πνεύμα» που στέλνει ο Θεός στρέφει το μυαλό των ἀνθρώπων ἐναντὶα στα συμφέροντά τους¹¹⁷⁰. Το «πνεύμα του Θεοῦ», ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τα παραπάνω χωρία, ἔχει συγκεκριμένες λειτουργίες που σχετίζονται με τη θεία δίκη. Το «πνεύμα» χρησιμοποιεῖται για να ἐκπληρωθεῖ το σχέδιο του Θεοῦ¹¹⁷¹.

¹¹⁶⁶ Η παράθεση του εβραϊκού κειμένου προέρχεται ἀπὸ την ψηφιακὴ ἐκδοση της Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS): <https://www.die-bibel.de/en>. (Προσπελάστηκε 9/1/2026).

¹¹⁶⁷ Auld, G. A., (2011), *I & II Samuel A Commentary*, The Old Testament Library, Kentucky, Westminster John Knox Press, σελ. 216-217.

¹¹⁶⁸ Α' Σαμ. 18,10: וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה וְהַחֲזָקָה.

¹¹⁶⁹ McCarter, P. K. Jr., (1995), *I Samuel A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible (AB), Τόμος 8, New York, Doubleday, σελ. 280.

¹¹⁷⁰ Sasson, J. M., (2014), *Judges 1-12 A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible (AB), Τόμος 6D, New Haven, Yale University Press, σελ. 391.

¹¹⁷¹ Hamori, J. E., (2010), The Spirit of Falsehood, Στο *The Catholic Biblical Quarterly*, Τεύχος 72(1), σελ. 18. (<http://www.jstor.org/stable/43726685>). (Προσπελάστηκε 9/1/2026).

4. Συμπεράσματα

Σε αυτό το σημείο, μετά την παράθεση των κειμένων από την αρχαία Μεσοποταμία, καθίσταται πλέον δυνατή η κατανόηση του υποβάθρου του Γεν. 4,7 και δίνεται απάντηση στο γιατί χρησιμοποιείται το ρήμα «παραμονεύω» για την αμαρτία. Όπως προκύπτει, ο βιβλικός συντάκτης του κειμένου της Γενέσεως γνωρίζει πολύ καλά τις παραδόσεις που προέρχονται από τον ευρύτερο χώρο της Εγγύς Ανατολής γενικότερα, και της Μεσοποταμίας ειδικότερα. Επίσης, δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι τα βιβλικά εβραϊκά ανήκουν στις σημιτικές γλώσσες, όπως και τα ακκαδικά και υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ τους.

Επομένως, προκύπτει με βεβαιότητα ότι το κοσμοείδωλο της Παλαιάς Διαθήκης της εποχής που συντέθηκε το κείμενο της Γενέσεως έχει αλληλεπίδραση και επαφή με το κοσμοείδωλο της θρησκείας της αρχαίας Μεσοποταμίας. Οι λαοί της αρχαίας Εγγύς Ανατολής, ανάμεσά τους και ο Ισραήλ, αλληλεπιδρούσαν μέσω του εμπορίου, αλλά και μέσω πολεμικών συγκρούσεων και ανταλλάσσαν ιδέες, συνήθειες, ήθη και έθιμα. Ο Ισραήλ δεν ήταν απομονωμένος σε μία γωνιά του κόσμου. Αντιθέτως, περιβαλλόταν και ερχόταν σε επαφή με τους Αιγύπτιους, Ασσύριους και Βαβυλώνιους υπό τους οποίους υπήρξε κατά καιρούς υποτελής. Άρα, καθίσταται σαφές ότι δέχθηκε επιρροές τόσο πολιτισμικές, όσο και θρησκευτικές. Αυτό το συμπέρασμα τεκμηριώνεται με ασφάλεια με τη βοήθεια της επιστήμης της αρχαιολογίας, η οποία έχει φέρει στο φως ουκ ολίγα αρχαιολογικά τεκμήρια στη γη του Ισραήλ, τα οποία προέρχονται από τους λαούς της αρχαίας Εγγύς Ανατολής.

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω παραδείγματα κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης, τα οποία διερευνώνται μέσα από το πρίσμα των κειμένων της αρχαίας Μεσοποταμίας, είναι φανερή η επιρροή των μεσοποταμιακών αντιλήψεων στον βιβλικό Ισραήλ. Διαφαίνεται ότι, όπως οι θεοί της Μεσοποταμίας, παραδείγματος χάριν ο Ενλίλ, στέλνουν διάφορα πνεύματα, όπως τα *rābisu*, για καλό ή κακό σκοπό, έτσι και ο Γιαχβέ στέλνει του πνεύμα Του, *יהוה יורח* ή *יהוה יורח*. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως αυτές των Βασ. Α' 18,8 και Κριτ. 9,23 αυτό το πνεύμα είναι «πνεῦμα πονηρόν». Κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί πως ο Γιαχβέ για να στείλει «πνεῦμα πονηρόν» πρέπει προηγουμένως κάποιος να έχει προκαλέσει την οργή Του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Auld, G. A., (2011), *I & II Samuel A Commentary*, The Old Testament Library, Kentucky, Westminster John Knox Press.

Biggs, R. D., κ.α. (εκδ.), (1999), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 14, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.

Black, J. & Green, A., (1992), *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, an illustrated dictionary*, London, The British Museum Press.

Brinkman, J. A., κ.α (εκδ.), (1992), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 17(2), Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.

Cassuto, U., (1961), *From Adam to Noah: Genesis I-VI 8. A Commentary on the book of Genesis I*, Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University.

Crouch, C., (2011), *נֹחַל as Interpolative Gloss. A Solution to Gen 4,7*, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, Τόμος 123(2), σελ. 250-258 (<https://doi.org/10.1515/zaw.2011.016>). (Προσπελάστηκε 10/1/2026).

Gelb, J. I., (1957), *Glossary of Old Akkadian, Materials for the Assyrian Dictionary, No. 3*, Chicago, University of Chicago Press.

Geller, M. J., (1980), *A Middle Assyrian Tablet of Utukkū Lemnūtu, Tablet 12, Iraq*, Τόμος 42(1), σελ. 23-51. (<https://doi.org/10.2307/4200114>). (Προσπελάστηκε 13/1/2026).

Geller, M. J., (1985), *Forerunners to Udug-hul: Sumerian Exorcistic Incantations*, *Freiburger Altorientalische Studien*, Τόμος 12, Stuttgart, Germany, Franz Steiner Verlag.

Green, A., (1983), *Neo-Assyrian Apotropaic Figures: Figurines, Rituals and Monumental Art, with Special Reference to the Figurines from the Excavations of the British School of Archaeology in Iraq at Nimrud*, *Iraq*, Τόμος 45(1), σελ. 87-96. (<https://doi.org/10.2307/4200182>). (Προσπελάστηκε 8/1/2026).

Gurney, O. R., (1955), The Sultantepe Tablets (Continued) IV, The Cuthaeen Legend of Naram-Sin, *Anatolian Studies*, Τόμος 5, σελ. 93-113. (<https://www.jstor.org/stable/3642325>). (Προσπελάστηκε 13/1/2026).

Hamori, J. E., (2010), The Spirit of Falsehood, Στο *The Catholic Biblical Quarterly*, Τεύχος 72(1), σελ. 15-30. (<http://www.jstor.org/stable/43726685>). (Προσπελάστηκε 9/1/2026).

Hendel, R. S., (1998), *The Text of Genesis 1-11: Textual Studies and Critical Edition*, Oxford, Oxford University Press.

King, L. W., (1901), *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets, &c. in the British Museum, Part XIII*, London, Oxford University Press.

Kitz, A. M., (2016), Demons in the Hebrew Bible and the Ancient Near East, *Journal of Biblical Literature*, Τόμος 135(3), The Society of Biblical Literature, σελ. 447-464. (<https://doi.org/10.15699/jbl.1353.2016.3074>). (Προσπελάστηκε 13/12/2025).

Konstantopoulos, G., (2020), Demons and exorcism in ancient Mesopotamia, *Religion Compass*, Τόμος 14, Wiley. (<https://doi.org/10.1111/rec3.12370>) (Προσπελάστηκε 15/12/2025).

Layard, A. H., (1849), *Nineveh and its remains*, Τόμος 2, London, John Murray.

Leichty, E., (1986), *Catalogue of the Babylonian tablets in the British Museum*, Τόμος VI: Tablets from Sippar 1, London, British Museum Publications.

McCarter, P. K. Jr., (1995), *I Samuel A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible (AB), Τόμος 8, New York, Doubleday.

Oates, D., (1959), Fort Shalmaneser: An Interim Report, *Iraq*, Τόμος 21(2), σελ. 98-129. (<https://doi.org/10.2307/4199655>). (Προσπελάστηκε 8/1/2026).

Oppenheim, A. L., (1968), The eyes of the lord, *Journal of the American Oriental Society*, Τόμος 88(1), American Oriental Society, σελ. 173-180. (<https://www.jstor.org/stable/597911>). (Προσπελάστηκε 10/1/2026).

Oppenheim, A. L., κ.α. (εκδ.), (1973), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 9, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.

Rassam, H., (1897), *Asshur and the land of Nimrod*, Cincinnati/New York, Curts & Jennings/ Eaton & Mains.

Reiner, E., κ.α. (εκδ.), (1980), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 11(1), Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.

Roth, M. T., κ.α. (εκδ.), (2010), *CAD (Chicago Assyrian Dictionary)*, Τόμος 20, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.

Sasson, J. M., (2014), *Judges 1-12 A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible (AB), Τόμος 6D, New Haven, Yale University Press.

Speiser, E. A., (1964), *Genesis Introduction, Translation, and Notes*, The Anchor Bible, Τόμος 1, New York, Doubleday.

Thompson, R. C., (1903), *The Devils and Evil Spirits of Babylonia, transliterated and translated, with Introduction*, Τόμος 1, London, Luzac and Co.

Waterfield, G., (1963), *Layard of Nineveh*, London, John Murray.

Westermann, C., (1984), *Genesis 1-11: A Commentary*, (μτφτ. Scullion J. J.), Mineapolis, Ausburg Publishing House.

Wiggermann, F. A. M., (2011), *The Mesopotamian Pandemonium. A Provisional Sensus*, Στο Verderame, L., & Capomacchia, A. M. G. (εκδ.), *Demoni Mecopotamici/Mesopotamian Demons, Studi e Materiali di Storia delle Religioni (SMSR)*, Τόμος 77, Τεύχος 2, Rome, Morcelliana.

Ελληνική

Μητράκης, Σ., (2025), *Η Ασσυριακή Πλάκα της Λαμάστου και ο ρόλος των Δαιμόνων στη Θρησκεία της Αρχαίας Μεσοποταμίας*, (Μεταπτ. Διατρ.), Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Θεολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, (DOI: 10.26262/heal.auth.ir.367782).

Μπαμπινιώτης, Γ., (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας: Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, (2η εκδ.), Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας.

ISSN 2945-0683